

τὰ χεῖλη της. Αἰφνης λάμψις μεγάλη περιβάλλει τὴν φυλακὴν της, καὶ μορφὴ μοναχοῦ προβαίνει ἀπὸ τοῦ τοίχου, καὶ ἀρχίζει νὰ τῆς λύῃ τὰ σίδηρα.

— Τίς εἶσαι; ἀνέκραξεν ἡ βασίλισσα.

— Σιωπὴ! τῇ ἀπεκρίθη φωνὴ γλυκεῖα· ἔρχομαι νὰ σ' ἐλευθερώσω.

Τὸ ὄμμα της προσηλοῦται μετ' ἀγωνίας ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ μοναχοῦ· συγκεχυμένως πῶς φαίνεται ὅτι ἐνθυμίζεται τοὺς χαρακτῆρας του, καὶ, μετὰ στιγμιαίαν τῆς μνήμης της βάσανον,

— «Ὁ Ροδόλφος!» κραυγάζει.

Ταυτοχρόνως, ὑπὸ τοσούτων συγκινήσεων καταπονηθεῖσα, ἐξυπνᾷ ἡ Ἀδελαΐς. ἐγείρει τὴν κεφαλὴν της κατηφανισμένην ὑπὸ τοῦ λίθου καὶ ἀτενίζει ὀρθιον ἐμπροσθέν της τὸν αὐτὸν μοναχόν, ὃν εἶχεν ἰδεῖ πρὸ μικροῦ εἰς τὸ ὄνειρόν της.

— Μὴ φοβοῦ! τῇ λέγει, Ἀδελαΐς· ἔρχομαι νὰ σ' ἐλευθερώσω.

— Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἔκαμε δι' ἐμὲ θαῦμα! ἀπῆντησεν ἡ Ἀδελαΐς, ἥρεμος, ὥς ἂν περιέμενεν ὅλα ταῦτα.

— Ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ τοὺς δούλους του, ἀντεῖπεν ὁ μοναχός. Ἐγείρου καὶ ἀκολουθεῖ μοι.

Ἡ βασιλὶς ἀνηγέρθη, καὶ τὰ δεσμά της ἐπέσαν κάτω ἀφ' ἐαυτῶν. Ὁ δ' ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, πλησιάζας τότε πρὸς ταπεινὴν θυρίδα, σιδηραῖς κοσμομένην κινκλίσι, τὰς ἀποσπᾷ μίαν μετὰ τὴν ἄλλην ἀπονητί. Ὑπερείχε δὲ ἡ θυρίς τοῦ ὕδατος δύο πόδας, καὶ λέμβος ἦν ὑποκάτωθεν ἡραγμένη· τότε ἡ Ἀδελαΐς καὶ ὁ μοναχὸς κατέβησαν εἰς τὴν λεμβόν, καὶ αὖρα λεπτὴ ἐκολπωσε τὸ ἱστίον της.

Ἀλλὰ μόλις οἱ φυγάδες κατέλιπον τὸν τοῖχον τοῦ πύργου, καὶ εἰς τῶν σκοπῶν τῶν ἐγρηγορούντων εἰς τὸ προτείχιμα ἐσήμανε τὸ πολεμικόν. Ὁ Βερεγγάριος, ὃν ἡ αὐπνία ἐτυράννει ἐπὶ τῆς κλίνης του, ἔλαβεν ἐν τῷ ἄμα τὰ ὄπλα του· ἄμα δὲ μαθὼν ὅτι λέμβος ἐμακρύνθη πρὸ ὀλίγου τοῦ πύργου, ἐπορεύθη ἀγωνίων εἰς τὴν εἰρκτὴν τῆς Ἀδελαΐδας, καὶ εἶδε τὸ θῆμά του ὑπεκφυγόν τὴν ἐκδίκησιν του. Πάραυτα ἐπεβίβασεν εἴκοσι τῶν ἀνθρώπων του, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς των ἐτέθη ὁ ἴδιος· μετ' ὀλίγας στιγμὰς, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους τοῦ περικυκλούντος τὴν λίμνην, ἡ Ἀδελαΐς καὶ ὁ μοναστής ἤκουσαν θορυβώδεις φωνὰς καὶ ἤχον πολυαριθμῶν κωπῶν, καὶ, εἰς τὴν τρέμουνσαν αὐγὴν τῶν ἀστέρων, διέκριναν τὴν νῆα τὴν φέρουσαν τοὺς φρουρούς. Τότε οἱ δύο φυγάδες ἐγονυπέτησαν ἐπὶ τῶν εὐθραύστων σανίδων, αἰτίνες τοῖς εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ τοὺς σώσωσιν. Ὁ Θεὸς εἰσήκουσε τὰς εὐχὰς των· ἀπὸ γειος ἄνεμος ἐπνευσε καὶ, περιθύνων τῆς λίμνης τὰ ὕδατα, ἀπεπλάνησεν, ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίων κυμάτων, τοῦ Βερεγγαρίου τὸ πλοῖον, ἐν ᾧ τὸ τῆς Ἀδελαΐδας ὠλισθαίνειν ἀκλόνητον ἐπὶ τῶν τιταραγμάτων ὕδατων, ὥς εἰν ἡ καταγίς τὸ ἐσέβετο. Ἡ θαυμασία δὲ λαίλαψ αὕτη διήρκησεν ὅλην τὴν νύκτα· ὁ Βερεγγάριος, ἀπειλούμενος ἐκάστοτε ν' ἀπολεσθῇ ἐν τῇ λίμνῃ, ἐπλανᾶτο ἐνθα κάκεῖσε μεταξὺ πυκνοτάτης ὁμίχλης, ἀποκρυπτούσης τὴν ἀκτὴν εἰς τὸν ὁδηγόν του. Τέλος, ὅταν διέφαιεν ἡ ἡμέρα,

παρετήρησεν ὅτι δὲν εἶχε παύσει νὰ περιπλῆν ὑπὸ τὸν πύργον, καὶ ἀνεχώρησε λυσσῶν εἰς τὰ Μιδιόλανα, ἐν ᾧ ἡ Ἀδελαΐς μετὰ τοῦ σωτήρος της ἀπεβιβάζοντο εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ρέβας.

Ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ ὁδηγουμένη πάντοτε ἡ βασίλισσα κατέρυγεν εἰς τὸν πύργον τοῦ Κανουσίου (Canossa), ἐν ᾧ ἦν συνηγμένος μέγας ἀριθμὸς δυσπρεπτημένων. Ὁ Βερεγγάριος καὶ ὁ Ἀδελβέρτος ἤτοιμάσθησαν νὰ πολιορκήσουν τὸν πύργον ἀμέσως, ἀλλὰ τότε Ὁθων ὁ μέγας, εἰσερχόμενος μετὰ σημαντικῆς στρατιᾶς εἰς τὴν Λομβαρδίαν, τοὺς προσέβαλεν ἐπανειλημμένως, ἀπέδωκε τὸ σκῆπτρον εἰς τοῦ Λοῦθρου τὴν χήραν, καὶ κληθεὶς εἰς τὸν θρόνον τῶν Λογγοβάρδων ὑφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας, ἐστέφθη ἐν τῇ Παυίᾳ τὸ 951, ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθη πρότερον τὴν Ἀδελαΐδα.

Ὁ δὲ μοναχός, ὃν ὁ νέος βασιλεὺς ᾔθελε μεγαλοπρεπῶς ν' ἀνταμειψῇ, ἀπισύρθη εἰς τὰ Τικίνεια ὄρη, καὶ ἐκεῖσε ἀπέθανε, μετὰ τινα ἔτη, ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγιότητι. Οὐδέποτε ἔμαθεν ἡ Ἀδελαΐς, ὅτι ὁ πολιορκιζόμενος γέρονς ἦν αὐτῆς ὁ νεαρός καὶ λαμπρὸς λοχαγὸς τῶν φρουρῶν Ροδόλφος, εἰς ὃν εἶχε προσφέρει τὸν πρῶτόν της ἔρωτα.

Ἀπὸ δὲ τῆς νυκτὸς ἐκείνης, καθ' ἣν τῶν Λογγοβάρδων ἡ βασιλὶς ἐσώθη τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν της διὰ θυέλλης, ἡ λίμνη τῆς Γαρδης, κατὰ πάσας ἐσπείρας, βλέπει ἀνανεούμενον τὸ φαινόμενον τοῦτο.

A. S. B.

Λόγος εἰσαγωγικὸς τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημείῳ καθηγητοῦ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας Κ. Ι. Α. Σούτσου, κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς χειμερινῆς ἑξαμηνίας τοῦ 1853—1854 ἔτους.

—ο—

Κύριοι,

Κατὰ τὸ λήξαν σχολαστικὸν ἔτος ἐξέθεσα τὸ σύνολον τῶν γενικωτέρων νόμων ἢ συμβεβηκότων, δυνάμει τῶν ὁποίων δημιουργοῦνται τὰ πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν ἡμῶν χρήσιμα, ἀπέδειξα δὲ ὅτι τὰ οὐσιώδη ὄργανα, καὶ αἱ δημιουργικαὶ τῆς κοινωνίας δυνάμεις, εἰσὶν ἡ νοητικὴ καὶ σωματικὴ ἡμῶν δραστηριότης, ἥτις, προκαλουμένη μὲν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων βροπῶν καὶ ἀναγκῶν, ἐνισχυομένη δὲ ὑπὸ τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς στοιχείων τῆς φύσεως, καταβάλλεται εἰς τὰ ἐκτὸς ἡμῶν ἀντικείμενα, πρὸς ἀπόκτησιν καὶ αὐξάνειν τοῦ πλούτου.

Μετὰ ταῦτα περιέγραψα τοὺς ἀρχικωτέρους βίους τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς πρώτης, οὕτως εἰπεῖν, ἐκδηλώσεως τῆς παραγωγικῆς ἡμῶν φιλοπονίας μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ὅρου τῆς τελειώσεως αὐτῆς, ἥτοι, τὸν θηρυστικόν, ποιμενικόν, ἡμιγεωργικόν καὶ γεωπονικόν

βίον, τὴν φύσιν καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιστήμης κατεξουσιάζετε τῆς πατριαρχικῆς καὶ δουλικῆς καλλιέργειας, τὴν διὰ δουλαποίκων καλλιέργειαν, τὸ σύστημα τῆς ἐπιμέλει-
του καλλιέργειας, τῆς αὐτεπιστάσεως καὶ μισθώσεως, καὶ τέλος τὴν βιοτικὴν καλλιέργειαν, τὴν ἐπικρατοῦ-
σαν ἐν Ἀσίᾳ, παρατηρήσας, ὅτι ἡ γεωργία περιλαμ-
βάνει ἐν ἑαυτῇ τύπους καὶ βίους ποικίλους, κλίμακα ὁλοκληρὸν πολιτισμῶν παντοίων, ἀπὸ τῆς νομαδικῆς καλλιέργειας τοῦ Ἀραβὸς καὶ τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὡς τις ἅμα συλλέξῃ τοὺς καρποὺς τῆς ἑαυτοῦ φιλοπονίας, ἐξαφνίζεσθαι εἰς τὰς ἐρήμους, μέχρι τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βέλγου καὶ Ἀγγλοῦ μισθωτοῦ, τοῦ προκαλοῦν-
τος νοσημόνως καὶ δραστηρίως, διὰ τῶν ἐπιστημονι-
κῶν καὶ μηχανικῶν δυνάμεων, τὴν αὐτοφυῆ τῆς γῆς γονιμότητα.

Ἀναλύσας δὲ τοὺς διαφόρους τούτους τρόπους τῆς γεωπονίας, ἀπέδειξα, ὅτι ὅσω ἀναπτύσσεται ὁ πολι-
τισμὸς καὶ μονιμοποιεῖται ἡ ἰδιοκτησία, ὅσω ὁ ἄν-
θρωπος, διὰ τῆς παρατηρήσεως ἐκμανθάνων τοὺς νό-
μους τῆς φύσεως, ἐφαρμόζει αὐτοὺς εἰς τὸν ἐξωτερι-
κὸν κόσμον, ὅσω ἀποταμιεύων αὐξάνει τὸ παραγω-
γικὴν αὐτοῦ κεφάλαιον, ὅσω γονιμοποιεῖται ἡ ἐρ-
γασία, καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ χρήσιμα, τότε τὸν σπόρον, ὃν καταθέτομεν εἰς τὰ ἀπλάγχνα τῆς γῆς, τὸν ἀποδίδει ἡ φύσις πολλαπλάσιον.

Ἀνθρωπίνῃ λοιπὸν φιλοπονίᾳ ἐντέχνως ἐφαρμοζο-
μένη ἐπὶ τὰ περιουχοῦντα ἡμᾶς ἀντικείμενα, ὅλῃ καταβολῇ νοητικῶν, ἠθικῶν καὶ φυσικῶν δυνάμεων πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου καὶ μεγαλοδω-
ρος ἀνταπόδοσις τῆς φύσεως, ἐπίδρασις τοῦ ἀνθρώ-
που ἐπὶ τὴν ἀπρόσωπον φύσιν, καὶ ἀντεπίδρασις αὐτῆς ἐφ' ἡμᾶς, τοιοῦτον τὸ μυστήριον τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως.

Παρατηρητέον δὲ, ὅτι, ἂν ἡ φύσις δὲν ἐθαψίλευε τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀναλόγως τῶν νοση-
ρῶν καὶ σωματικῶν αὐτοῦ ἀγώνων, ἂν γλίσχρως καὶ φειδωλῶς ἐθράδευε τὴν ἐκτενῆ ἡμῶν ἐργασίαν, τὸ ἀνθρώπινον γένος διέμενε διὰ παντός σπάσιμον καὶ ἀ-
ναπίδεκτον προόδου καὶ πολιτισμοῦ, καθότι αἱ μὲν χρεῖαι αὐτοῦ εἰς ἀνάγκης τότε περιορίζοντο ἐντὸς τοῦ μικροῦ κύκλου τῶν φυσικῶν ὁρέξεων. τὰ δὲ πρὸς θε-
ραπείαν αὐτῶν μέσα καὶ ἀσθένεια ἦσαν καὶ ἐλλιπῆ. Ἄν τοῦ ἀντίον διάγοντες ἐν παραδείσῳ τρυφῆς καὶ ἀφθονίας ἐδυνάμεθα τὰ πάντα ἀπάνως νὰ προσπορι-
σθώμεν, αἱ διανοητικαὶ καὶ σωματικαὶ ἡμῶν δυνάμεις ἀφρεύτως ἐχαινοῦντο ἐνεκα τῆς ἀφθονίας μάλιστα τῶν πραγμάτων καὶ οὕτως ἐξηχραιούμεθα, ὡς τινε κατοικίδια κτήνη, ἅτινα, νεμόμενα ἀφθονον τροφὴν παρα-
γομένην καὶ χορηγομένην παρὰ τοῦ δεσπόζοντος αὐ-
τὰ, κατὰ μικρὸν καὶ βαθμηδὸν καθίστανται ὀκνηρὰ καὶ φυγόπωνα.

Ἴδου πῶς ἐξηγουνται διὰ τῆς κοινωνικῆς οἰκονο-
μίας οἱ μυστηριώδεις λόγοι, καὶ ἐν τῶν σοφωτέ-
ρων θεμάτων τῆς ἱερᾶς διδασκαλίας « Ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου »

Τοιοῦτος ὁ νόμος τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, νόμος πανσόφου καὶ παναγάθου δημιουργοῦ, νόμος σαφές, ἀπλούς καὶ εὐκατάληπτος· μὴ βαθυμήτε, ἐργάζεσθε,

τῶν δυνάμεων καὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ὅπως μυριοπλασιάσητε δι' αὐτῶν τὰς προσωπικὰς ὑμῶν δυνάμεις, ἀναπτύσσετε τὴν λογικὴν ὑμῶν φύσιν, ἐπι-
διώκοντες τὸ βέλτιον, ἐὰν θέλητε νὰ εὐδαιμονήσητε. Ἴσως δὲν θαυμάζομεν πρεπόντως τὸν εὐεργετικὸν τούτον νόμον, καθότι συναισθανόμεθα καθ' ἑκάστην ἀδιαλείπτως αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν.

Μετὰ τὴν γεωπονικὴν παραγωγὴν ἐν ᾗ τίθενται εἰς ἐνέργειαν ἅπαντα τὰ παραγωγικὰ ὄργανα πρὸς δημι-
ουργίαν τοῦ πλούτου, παρατηρήσαμεν, πραγματευθέν-
τες ἰδίως περὶ τῆς καταβολῆς τῆς φιλοπονίας ἡμῶν εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας, ὅτι ἡ φύ-
σις ἐθωρήσατο ἐκάστῳ ἡμῶν, καὶ ἐκάστῃ κοινωνίᾳ, ἡ χώρα εἰδικὰ προτερήματα καὶ εἰδικὰς παραγωγι-
κὰς δυνάμεις, καὶ οὕτω, διὰ τῶν ἰδιαιτέρων καὶ ποι-
κίλων προσόντων ἐκάστου τε καὶ τῶν διαφόρων τό-
πων καὶ κοινωνιῶν, ἡ θεία πρόνοια, συναρμολογίσα-
σα τὸ σύνολον τοῦ κοινωνικοῦ βίου, κατέστησε τοὺς μὲν κοινωνικοὺς δεσμούς δυσδιαρρήκτους ἐνεκα τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἀμοιβῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν συμ-
φερόντων, τὴν δὲ ἀγάπην καὶ τὴν συμφιλίωσιν τῶν ἀνθρώπων ἀναγκάσας πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν φυσικῶν ἀνομοιοτήτων καὶ ἐκ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τῆς συγκοινωνίας, προέκυψεν ἡ αὐτάρκεια.

Ἐκ τῆς ποικιλίας δὲ ταύτης τῶν φυσικῶν ῥοπῶν καὶ τῶν παραγωγικῶν ἱκανοτήτων ἀναφύη ἐν μέρει καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ἀρχὴ γο-
νιμωτάτῃ τῆς χρηματιστικῆς, καθότι ἐὰν ὑπάρχῃ ἀ-
ναμνησθήτητον, ὅτι ἕκαστον γένος, ἕκαστος ἄνθρω-
πος, ἕκαστον ἔθνος, ἐκάστη χώρα, πέφυκε πρὸς τι, ἄρα ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων εἶναι φυσικὸς καὶ ἀ-
ναγκαῖος, καὶ ἀναπτύσσεται αὐτομάτως. Ἐπειδὴ δ' ἕκαστος δύναται νὰ κοθῇ εἰς τὴν κοινωνίαν ἧς ἡ διαρ-
γάνωσις δὲν ἔχει τι τεχνητὸν καὶ βεβιασμένον, τὴν θέ-
σιν εἰς ἣν κέκληται, ἄρα διὰ τῆς εἰδικῆς ἐκάστου πα-
ραγωγῆς, διὰ τῆς ἐλευθερίας κινήσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ διὰ τῶν παγκοσμιῶν ἀνταλ-
λαγῶν, ἡ ἀνθρωπότης μυριοτρόπως ἀναπτύσσεται.

Τελευταῖον περὶ κεφαλαίων παρατηρήσαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ μόνων τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ὀργάνων, δὲν δύναται νὰ κατεξουσιάζῃ τοῦ κόσμου τούτου ἀ-
ναδεικνύμενος τὸ ἄριστον τῶν πλασμάτων ὅτι ἐπὶ τῆς βιομηχανίας μάλιστα ἐφαρμόζεται τὸ τοῦ Ἀρ-
χυμῆδους, « δός μοι πᾶ σιῶ καὶ τὰν γὰν κινήσω » δός μοι κεφάλαια καὶ τὰν γὰν ἄψκην ἀναμορφώσω· ὅτι διὰ τῶν κεφαλαίων, δημιουργουμένων μὲν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φιλοπονίας, ἀποταμιευομένων δὲ διὰ τῆς φειδοῦς καὶ τῆς οἰκονομίας πολλαπλασιάζεται ὁ πλοῦτος· ὅτι τὰ κεφάλαια τελειοποιῶνται καθόσον ἡ κοινωνία προάγεται καὶ ἀκμαΐζει, οὕτω δὲ ἡ πα-
ραγωγὴ καθίσταται εὐχερεστέρα καὶ εὐθηνότερα. Ἡ δ' εὐθηνία προκύπτει ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐμφύχων διὰ τῶν μηχανικῶν δυνάμεων ἐκ τῆς ἀν-
τικαταστάσεως, οὕτως εἰπεῖν, μηχανῆς δαπανηρο-
τέρας, ἀσθενεστεράς, βραδυτέρας, ὡς τῆς τοῦ ἀνθρω-
πίνου σώματος, ἢ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων, διὰ μη-
χανῆς ἥττον δαπανηρᾶς, ἐντονωτέρας, ταχυτέρας.

Ἐκ δὲ τῶν τεχνητῶν τούτων μηχανισμῶν, αὐξάνει μάλιστα ἡ παραγωγικὴ ἐνέργεια, καθότι τίθεται εἰς κίνησιν δύναμις ἄλλως δυσάποκτητος, ἡ δύναμις τοῦ ἀτμοῦ, τοῦ ὕδατος, τῆς θερμότητος, τοῦ ἀνέμου, τῆς βαρύτητος, τῆς ηλεκτρικῆς κ. τ. λ. φυσικῆς τις καὶ ἀνέξοδος δύναμις, ἐν ᾗ ἡ ἐργασία εἶναι δύναμις δαπανηρὰ, ὑποδεστέρα καὶ ἀσθενεστέρη τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως.

Τοιοῦτον τρόπον, παράγεται καὶ πληθύνεται ὁ κοινωνικὸς πλοῦτος. Ἀλλ' ὁ πλοῦτος, ὡς προείπομεν, δὲν περιδέβληται τὴν ἄμεσον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔμμεσον χρησιμότητα, ἥτοι τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν. Ὅθεν καθόσον αἱ μὲν ἀνάγκαι καὶ αἱ παραγωγικαὶ ἐργασίαι ἀνεπτύσσονται, τὰ δὲ ἔργα κατεμερίζονται, νέαι δὲ κεφάλαια ἐδημιουργοῦντο, αἱ ἀνταλλαγαὶ καὶ αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις ἐπολλαπλασιάζονται καὶ ἡ κοινωνικότης τῶν ἀνθρώπων συνεκρατεῖτο διὰ σφιγκτοτέρων δεσμῶν, καὶ οἱ ἐξασκοῦντες τὰς παραγωγικὰς ἐργασίας, δὲν ἐφιλοπόνηον μόνον πρὸς θεραπείαν τῶν προσωπικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν, ἡ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀγορῶν ἀπωτάτω κειμένων.

Ὅσοι δὲ διὰ τῆς προόδου τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν δυνάμεων καὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως εἰς τὰς βιοποριστικὰς τέχνας, αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι καὶ ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων ἤλαττουντο, τόσῳ αἱ ἀνταλλαγαὶ ἀνεπτύσσονται, καθότι ἡ κτητικὴ, οὕτως εἰπεῖν, δύναμις τῶν προσόδων ἐκάστου τῶν ἀναλωτῶν ἡῴξανε.

Ἐν τούτοις μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι τὸ πρῶτον πρόσκομμα εἰς τὰς ἀνταλλαγὰς ἦτον ἡ ἀνωμαλία τῆς σχετικῆς τῶν πραγμάτων ἀξίας, δεύτερον δὲ ἡ μὴ ἀνταπόκρισις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἀναγκῶν τῶν συναλλαττομένων.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀτοπημάτων τούτων, ἐπενοήθη τὸ νόμισμα, τὸ καθολικὸν τοῦτο τίμημα καὶ μέτρον τῶν ἀξιών, μέτρον εὐμετάβλητον μὲν, ἀλλὰ καταμετροῦν τὰς ἀξίας ἀπάσας· καὶ τὸ μεταλλικὸν νόμισμα περιδεβλημένον τὰς ιδιότητας προσφυοῦς καὶ ἀρμοδίου ἀνταλλακτικοῦ ὄργανου, ὡς καθ' αὐτὸ χρήσιμον, εὐμετακόμιστον, ὁμοιόμορφον τὴν ἀξίαν, δυσαλλοίωτον, πολῦτιμον, εὐδιαίρετον εἰς κλάσματα, εὐεκτύπωτον, καὶ εὐμεταποίητον, ἐγένετο δεκτὸν παρ' ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν.

Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ διακλάδευσις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἀνταλλαγῶν, καὶ ἡ συγκοινωνήσις τῶν ἐθνῶν πρὸς ἀλλήλα, κατέστησαν τὸ νόμισμα δαπανηρόν, καὶ δυσμεταχειρίστον, ἔνεκα τῆς δυσκολίας τῆς μεταφορᾶς τῶν χρημάτων. Ὅθεν ἡ πίστις ἐπῆλθεν, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλλειψιν ταύτην· ἡ πίστις, ἥτις, ὡς ἀπεδείχθη, δὲν εἶναι κεφάλαιον, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν ὄργανον, δι' οὗ μετατίθενται τὰ κεφάλαια, ἡ τὰ παραγωγικὰ ὄργανα ἀπὸ χειρῶν ἀργῶν εἰς χεῖρας ἐνεργοῦς, ἡ πίστις, δι' ἧς, χρησιμοποιοῦμενα τὰ κεφάλαια, λαμβάνουσι τὴν ἐπωφελεστέρην χρῆσιν, ἡ ἀγνὴ καὶ γνησία αὕτη θυγάτηρ τῆς οἰκονομίας, τῆς εὐπορίας καὶ τῆς εὐθύτητος, ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐμπιστοσύνη, ἡ ἐξαφανιζομένη αἰ-

ποτε ὑπὸ τυραννικᾶς καὶ αὐθαιρέτους κυβερνήσεως, ἡ πίστις, ἥτοι ἡ συναισθησις τῆς ἀσφαλείας, καὶ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος πεποιθήσις, ἥτις, ὡς ἀπασαί τοῦ ἀνθρώπου αἱ πεποιθήσεις, δὲν ἐπιβάλλεται ἀλλ' ἐμπνέεται καὶ παγιοῦται διὰ τῆς ἠθικότητος τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, διὰ τῆς εὐνομίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Δέγω λοιπὸν ὅτι ἡ πίστις ἐξωμάλυνε καὶ τὰς προκυπτούσας δυσχερείας, ἐκ τῆς μεταφορᾶς τῶν πολυτίμων μετᾶλλων.

Τῷ ὄντι, ὅτε διὰ τῆς συγκοινωνίας, αἱ διάφοροι πόλεις ἢ τὰ διάφορα κράτη ἐχρεώθησαν καὶ ἐπιστάθησαν πρὸς ἀλλήλα, ἐπενοήθη τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο πιστωτικὸν ὄργανον τῶν ἀνταλλαγῶν, αἱ συναλλαγματικαὶ, αἰτινες εἴτε ὑπὸ τῶν Φλωρεντινῶν ἐπενοήθησαν, εἴτε ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀναπληροῦσαι τὴν χρεῖαν τῶν νομισμάτων καὶ συμφηρίζουσαι τὰ ἀκριβὰ ἡ χρῆν, ἀπαλλάττουσι τοὺς ἐμπορευομένους τῆς δαπανηρᾶς καὶ πολλάκις κινδυνώδους μεταφορᾶς τῶν χρημάτων.

Καὶ ὥσπερ διὰ τῶν συναλλαγματικῶν, στηριζομένων εἰς τὴν ἐμπορικὴν πίστιν, διευκολύνθησαν αἱ πληρωμαὶ ἄνευ μεταφορᾶς χρημάτων, οὕτω καὶ διὰ τῶν γραμματίων τῶν τραπεζῶν, παραχθέντων καὶ τούτων ἐκ τῆς πίστεως, τὸ μὲν ἐθνικὸν κεφάλαιον ἐξωκονομήθη, ὁ δὲ τόκος τῶν κεφαλαίων ἤλαττώθη, ἡ δὲ παραγωγὴ καὶ αἱ συναλλαγαὶ ἐνεψυχώθησαν ἔνεκα τῆς διὰ τῶν τραπεζικῶν γραμματίων νομισματοποιήσεως ἀξιών δυσχερεστέρης κυκλοφορίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν περιλήψει, περὶ τῆς χρηματιστικῆς, τῆς ἐπονομασθείσης βιομηχανικῆς οἰκονομίας. Μετ' αὐτὴν ἐκθέσας ἐν πλάτει τὰς περὶ πληθυσμοῦ θεωρίας, τὸ σύστημα τοῦ Μάλθου, καὶ τὰ ἀντίθετα πρὸς τοῦτο συστήματα, μετέβην εἰς τὴν περὶ Προσοδονομίας θεωρίαν, κατέχουσαν ἐν τῇ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ τὴν θέσιν ἣν κατέχει ἐν τῇ φυσιολογίᾳ ἡ περὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος θεωρία. Διεξηγήσας δὲ α) μὲν ποῖα τὰ πρόσωπα, τὰ κεκτημένα τὸ δικαίωμα τοῦ συμμετέχειν εἰς τὴν διακομὴν τῆς ἐτησίως παραγομένης ἐθνικῆς προσόδου. β) δὲ τί τὸ διανεμητέον, καὶ γ) δυνάμει τίτων νόμων ἡ συμβεβηκότων προσδιορίζεται ἡ διακομὴ αὕτη, ἐπεχείρησα νὰ ἀποδείξω, ὅτι ἡ περὶ προσοδονομίας τοῦ πλούτου θεωρία εἶναι προδήλως ἐπικρατεστέρη τῆς χρηματιστικῆς. Καθότι ἐὰν ᾖναι βέβαιον ὅτι ἡ κοινωνία μοχθοῦσα παράγει ἵνα θεραπεύσῃ τὰς χρεῖας αὐτῆς, ἵνα ἀπολαύσῃ καὶ καταναλώσῃ, αἱ προσπάθειαι τῆς πολιτείας, πρέπει νὰ τείνωσι πρὸς τὴν λυσιτελεστέραν καὶ δικαιότεραν τοῦ πλούτου διανομὴν, δι' ἧς διατρέφονται ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ λόγον τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς γενικῆς εὐπορίας, οἱ δ' εὐδαίμονες λαοὶ δὲν εἶναι οἱ κακουργοί· ἐνεκα τῆς ὑπερτροφίας ὀλίγων τινῶν, καὶ τῆς ἀτροφίας τῶν πολλῶν, ἀλλ' οἱ συναισθανόμενοι ὅλην μελὴν ὑγίαν καὶ εὐεξίαν.

Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης ἐπόψεως τῆς ἐπιστήμης, συνάγεται, ὅτι ἐπειδὴ ὁ πλοῦτος πηγάζει ἐκ τῆς τριπλῆς ἐνεργείας τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, νοητι-

πῶς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς, ἐπειδὴ, ὡς ἀποδειχθήσεται, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς μεζονος παραγωγῆς, τῆς δικαιοτέρας καὶ λυσιτελεστέρας διανομῆς τοῦ πλούτου, τῆς ζωηροτέρας αὐτοῦ κυκλοφορίας καὶ τῆς ἀσφαλεστέρας αὐτοῦ συντηρήσεως, συντελεῖ δραστηρίως ἡ ἐνέργεια τῆς πολιτείας, ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία οὐδόλως ὀλιγωρεῖ περὶ τῆς νοητικῆς, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῶν ἐθνῶν, καθότι ἐὰν διὰ τοῦ πλούτου προάγῃται καὶ νοητικῶς καὶ πολιτικῶς ἡ κοινωνία, οὐχ ἥττον ὁμοῦ καὶ διὰ τῆς νοητικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῆς μορφώσεως, θάλλει καὶ ἀκμαῖζει ἡ βιομηχανία.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ᾖ ἐν τῶν σύσσωμων στοιχείων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν τὸν βίον, τὴν ἱστορίαν, τοὺς νόμους τινὸς ἔθνους, τὰς αἰτίας τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς αὐτοῦ, ἀγνοοῦντες τοὺς παρ' αὐτῷ ἰσχύοντες τρόπους τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου καὶ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας, ἥς διερευνώμεν τὸν νοῦν, τὰ ἦθη, τὸ πολίτευμα. Ὡς δυνάμεθα λ. χ. νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἰσχύοντα τοῦτον θεσμόν, ὃν ὁ Ἀριστοτέλης ἠρμήνευσεν, εἰπὼν, ὅτι ἡ παιδεία πρέπει νὰ ᾖ μία καὶ ἡ αὐτὴ δι' ἅπαντας τοὺς πολίτας, αἱ δὲ τέχναι, ἡ αἱ μαθήσεις, αἱ πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς, ἀχρηστον ἀπεργαζόμεναι τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν, εἰσὶν ἀνάξιας τοῦ ἐλευθέρου, ἀγνοοῦντες τὸ ὅλον σύστημα τῆς οἰκονομικῆς διοργανώσεως τῶν ἀρχαίων; Ὡς δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν φύσιν τῶν πολιτευμάτων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς οἱ πολῖται αὐτοπροσώπως οὐχὶ δὲ δι' ἀντιπροσώπων ἔπραττον τὰ τῆς πόλεως, ἐὰν παραβλέψωμεν τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν, ὅτι δηλ. παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχον δύο κοινωνίαι, καλῶς διακεκριμέναι ἀπ' ἀλλήλων, ἡ τῶν ἐλευθέρων, ἀσκούτα ἰδίᾳ τὰς πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς πράξεις, καὶ ἡ τῶν δούλων, ἥτις, ἂν καὶ πολυαριθμότερα τῆς πρώτης, ἐξήτακε δίκην ἐμψύχου ὀργάνου τῆς βιομηχανίας πάντα τὰ βάνυσσα ἢ ἀγενῆ ἔργα, εἰς αὐτὴν δὲ ἡσχολεῖτο ὁ πολίτης ἐν ταῖς εὐπολέμοις μάλιστα πόλεσι;

Ὁ θέλων λοιπὸν νὰ κατανοήσῃ τὸν βίον, τὴν ἱστορίαν, τοὺς νόμους τινὸς ἔθνους, δὲν πρέπει ν' ἀγνοῇ τοὺς παρ' αὐτῷ ἰσχύοντες τρόπους τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου, τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν.

Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία κατέστη πρὸ πάντων σήμερον ἀναγκαία, καὶ ἀληθῶς πολιτικὴ ἐπιστήμη. Καθότι αἱ πρὸ τινων ἐτῶν ἐκ βάθρων ὑποσεύσασαι τὴν Εὐρώπην ὅλην ἀναπολιτεύσεις, ἡ οἱ πρωτοῦργοι αὐτῶν, παραδεχθέντες ὑπὲρ τῶν παλυπληθεστέρων καὶ φιλοπονωτάτων δῆθεν τάξεων τοῦ λαοῦ, ὡς σύστημα αὐτῶν τὴν ἀνασκευὴν καὶ ἀνάπλασιν τῶν τριῶν κυριωτάτων ἀρχῶν ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ νεωτέρα εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, τῆς ἐλευθερίας, λέγω, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς οἰκογενείας, δὲν ἐφείσθησαν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ προέγραψαν αὐτὴν ὡς τὸν ἀσπονδότερον αὐτῶν πολέμιον. Ἰνα ἐκτιμήσωμεν λοιπὸν ἀποχρώντως τὴν φύσιν τῶν μεγάλων ταύτων

συμβεβηκότων, καὶ τοὺς λόγους τῆς ζωηρᾶς ἀντιδράσεως, οὐ μόνον τῶν κυβερνήσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, κατὰ τῶν νέων κοινωνικῶν δογμάτων, ἀνάγκη νὰ ἐγκύψωμεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης, τῆς ὁποίας βᾶσις καὶ ἐπιστέγασμα εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰδιοκτησία.

Ἡ σπουδὴ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας καθίσταται προσέτι ἀναγκαίᾳ σήμερον, καθότι ἡ προσοχὴ καὶ ἡ δραστηριότης τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν, πρὸ πολλοῦ ἐστράφη πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὰ ὀρμήματα τοῦ Ἀσιανοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα δις ἐπώτισαν τὴν Εὐρώπην, διὰ τῶν Ἰνδο-Αἰγυπτίων καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξογκωθέντα, ἐπανακάλυπτουσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἀρχικὴν πηγὴν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν δογμάτων.

Ὁ δὲ λόγος τῆς νεωρᾶς ταύτης καὶ ὕλικῆς παλιρροίας, καὶ τῆς μεγάλης κινήσεως τῶν ἐθνῶν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, δὲν εἶναι τὸ αἰσθημα ἱερᾶς ἐκδικήσεως ὡς ἐπὶ μεσαιῶνος, καὶ νέας σταυροφορίας κατὰ βαρβάρων βεβηλούντων τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ Τάφον, καὶ ἀπανθρώπως ἐρημούντων τὰς περικαλλεστέρας καὶ γονιμωτέρας χώρας τοῦ κόσμου· οὐδὲ μόνος ὁ φόβος μὴ διατραχθῇ ἐν τῇ ἐπικειμένῃ ἀναπλάσει τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰσχύς. Ἀλλὰ καὶ ἡ βιομηχανία καὶ τὰ βιομηχανικὰ λέγω συμφέροντα, καὶ ἡ προαίσθησις τῶν εἰς τὸ μέλλον βιομηχανικῶν ἀναγκῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἡ περισσεύς καὶ ἡ συμφορῆσις τοῦ πλούτου, τῶν κεφαλῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐνεκα τῆς ὁποίας, ἡ Εὐρώπη θέλει ποτ' ἴσως κατατραχευθῇ, ἐὰν δὲν διαχαρᾶσθαι νέαι διέξοδοι ὅπως διαχυθῇ ἡ παραγωγικὴ δραστηριότης αὐτῆς εἰς κράτη νήπια, ἢ ἐν νηπιότητι γεγενηκότα, καὶ ἐστερημένα πλούτου, ἰδεῶν καὶ χειρῶν ἐργατικῶν.

Τοιαύτη ἡ σοβαρότης τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας, δικαίως θεωρουμένης σήμερον ὡς τὸ δραστικώτερον ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν ὕλικῶν σπαραγμῶν, τῶν ἀδίκων πολέμων, τῆς κκονομίας καὶ τῆς κκοῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων διαχειρίσεως.

Ὅσοι λοιπὸν ἐξ ὑμῶν ἀφοσιώθητε εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν, μὴ πύσητε καλλιεργοῦντες τὴν ἐπιστήμην ταύτην, ἥτις οὐ μόνον τὴν διάνοιαν τελειοποιεῖ κατοπτρίζουσα μίαν τῶν κυριωτέρων μορφῶν τῆς ἐλευθερίας, τὴν φιλοπονίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ γλυκύτερα καὶ εὐγενέστερα αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ὑποβάλλει, προσπαθοῦσα ἀείποτε καὶ τὰς ἀναποφεύκτους κοινωνικὰς ἀνωμαλίας νὰ καταστήσῃ ἥττον ἐπαισθητὰς καὶ τὰ παρακολουθοῦντα δυστυχήματα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον νὰ ἐλαττώσῃ.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶδομεν τί παρήγαγε καὶ τί δύναται νὰ παραγάγῃ ἡ ἐλευθερία, ἡ ἡ ἰδιωτικὴ φιλοπονία· διηρύσαμεν, ἐνὶ λόγῳ, τὸ στάδιον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Κατὰ τὸ ἐφετεινὸν πρόγραμμα, θέλω πραγματοευθῇ περὶ κυβερνητικῆς οἰκονομίας ἢ περὶ ἐπιμελείας τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.